

OHLASY, POLEMIKA

AD: O DIDAKTICE
ČESKÉHO OBČANSKÉHO PRÁVA

JAN HURDÍK

Motto:

„Scire leges non hoc est verba earum tenere,
sed vim ac potestatem“

(Celsus libro XXVI digestorum. D.1.3.17.)

Každý z nás se čas od času zamýšlí, pravda ne každý stejně často a intenzivně, nad otázkou, zda svou práci dělá dobře a s výsledkem, který je od něj očekáván. Najít odpověď je u některých oborů lidské činnosti relativně snadné, u jiných méně. K druhé skupině nepochybně patří učitelé i právníci. Spojí-li se tyto dvě profese v jedné osobě, která je navíc vybavena alespoň špetkou svědomí (*dnes méně známá lidská vlastnost, skrývající schopnost kritické sebereflexe lidského jedince – pozn. autor*), má dotyčný učitel práva postaráno o celoživotní trauma pochybností sám o sobě a o své kvalifikaci.

Ivo Telec patří evidentně k učitelům práva, kteří se nad svou prací zamýšlejí s vysokou erudicí a s poctivou snahou o kvalitní výsledek. Jeho příspěvek nazvaný „O didaktice českého občanského práva“ (*Časopis pro právní vědu a praxi*, 1998, č. 1, ss. 136–142) včas a vhodně připomněl, že i ve společenské atmosféře, jaká je (či lépe *právě v ní*) by měla být pro učitele práva alfou i omegou jejich působení kvalitní výchova nové právní generace.

Autor – jako civilista – činí těžištěm svého zamýšlení otázku, která má ovšem ve výuce práva význam přesahující jeho vyučovaný obor: *co má být obsahem výuky občanského práva jako vysokoškolské pedagogické disciplíny, tedy co rozumět pod kvalitní výukou občanského práva. Jeho závěry jsou pozoruhodné a v řadě souvislostí inspirující. Přesto však (připouštím, že možná i z pozice potrefené husy) cítím nutkavou potřebu vyjádřit se k (autorem akcentovanému) problému *priorit a proporcionality* pojetí výuky občanského práva a k autorově stanovisku k němu, jak je v příspěvku podáno.*

* * *

Ivo Telec připouští, že občanské právo je vědní disciplína, avšak jeho didaktiku koncentruje – do značné míry nekompromisně – na *právní dogmatiku*. Předmětem studia českého občanského práva je pro něj tedy text českého občanského zákoníku a dalších předpisů občanského práva. Historické, teoretické, komparatistické a další metody a související obsahový výklad připouští pouze okrajově. Argumentuje přitom napohled správným závěrem, že právní dogmatika umožňuje mnohem více než právní teorie či historie rozvoj věcného myšlení vůbec a právního myšlení zvláště.

Lze jen souhlasit, že základním pracovním nástrojem pro právníka – civilistu je text občanskoprávních předpisů a že jejich znalost (ve smyslu schopnosti s tímto nástrojem pracovat, tedy text interpretovat a aplikovat) je jedním z hlavních kritérií připravenosti právníka na jeho povolání. Dosáhnout tohoto cíle, tedy připravit budoucího právníka na jeho povolání, však představuje složitější proces než studium právní dogmatiky.

Jako argument lze užít stejného příkladu, který I. Telec uvádí na podporu preference studia civilistické dogmatiky, tedy jím popisované počáteční problémy studentů s vědomostními testy: Autor se nezabývá otázkou, *co je příčinou těchto potíží a co předpokladem jejich zvládnutí?* Formulace testových otázek, jak je znám, není záležitostí vědomostní ve smyslu nalezení textu normy k zadanému příkladu. Odpověď na ni předpokládá uplatnit obecně logické i specifické právnícké metody a teoretické, systematické atd. znalosti. Teprve potom může porovnání zadání s textem normy dát adekvátní odpověď.

* * *

Pedagogický proces není jednoduchý; právnícké vzdělávání svým charakterem tyto složitosti dále násobí. Skutečně vzdělaný právník je mnohohrstevnatá osob-

nost s přesahem do dalších disciplín, schopný výběru škály metod při identifikaci, systemizaci a řešení nejrůznějších (nejen ryze právních) situací. Tím, že vstupuje jako řídící či alespoň konzultační činitel do společenských vztahů nejrůznější povahy, v nejrůznějších oborech lidské činnosti a nejrůznějších životních situacích, je pro právníka charakteristicky určitý – na současnou dobu s její tendencí k odborné specializaci vysoký – stupeň univerzalizmu ve vzdělání i ve schopnosti svého vzdělání užívat, alespoň v intencích Celsova „*Ius est ars boni et aequi.*“ Tážeme se tedy: stačí k tomu všemu studium dogmatiky?

* * *

Jsou tu však i další otázky studia občanského práva, které dogmatická metoda sama o sobě nemůže zodpovědět, a jejichž zvládnutí činí právníka hodným své profese. K nim patří:

1) Problém, *co je realita v právu* a co tedy učinit předmětem poznání. Právo není zdaleka jen právní předpis – studium práva se dnes nemůže (po vzoru hrdinů Nerudových Malostranských povídek – ostatně studujících v období vrcholícího právního pozitivismu) vyčerpávat louskáním textu zákoníku. Právo pracuje s řadou fenoménů, které se z určitého pohledu stávají pro právníka realitou, neboť s nimi jako s realitou nakládá. Realitou jsou pro právníka skutečné společenské vztahy regulované právem, jsou jí právní předpisy jako model žádoucího společenského chování, je jí právní vědomí společnosti, jsou jí hodnoty, které občanské právo vyjadřuje v základních principech a prosazuje celým svým působením...

2) S předcházející otázkou souvisí problém *mnohosti pojmů práva*. Jde o jednu z kardinálních otázek poznání práva vůbec, který se v otevřené podobě, nevyřešen na úrovni obecné teorie, promítá plně do občanského práva. Lze za této situace usilovat při studiu občanského práva o zvládnutí jen jednoho z nich – studia občanského práva ve smyslu souboru zákonů a podzákoných předpisů a abstrahovat od souběžného poznání složitých a mnohvrstevnatých dalších projevů občanského práva?

3) Dosažený stupeň vývoje (zejména občanského) práva je charakteristický vysokou *abstraktností pojmů*, s nimiž právník pracuje. Jsou to především tyto abstraktní pojmy, které dnes tvoří páteř systému občanského práva. Pojem občanskoprávního vztahu a jeho struktury, zejména pak subjektivní právo a nárok či odpovědnost jsou pojmy, které mají svůj teoretický obsah, a které vznikly pozoruhodným vývojem z původně prakticky orientované římskoprávní kazuistiky. Poznat občanské právo znamená pochopit smysl těchto pojmů v jejich systematických,

logických a historických souvislostech, a to postupně, krok za krokem, při studiu jednotlivých skupin občanskoprávních vztahů, tedy při studiu jednotlivých partií občanskoprávních předpisů. Abstraktnost právní terminologie a právního myšlení není výplodem fantazie některých učitelů práva, je to realita, se kterou je při studiu občanského práva nutno jako s realitou počítat a nakládat.

4) Problém (dosud mezi civilisty nevyřešený s dostatečnou přesvědčivostí), zda občanské právo má svou vlastní *odvětovou teorii*, řeší autor článku kladně, když se o odvětivé teorii občanského práva zmiňuje jako o faktu. Jestliže však konstatujeme vlastní teorii civilistiky, a současně nedoporučujeme její metody, otevřené otázky a závěry učinit důležitou součástí výuky, tedy inspirovat nové právnícké generace k hledání cest dalšího rozvoje civilistického myšlení, k čemu pak teorie civilistiky je?

5) Troufám si tvrdit, že jednu z největších potíží pro absolventy právnické fakulty v praxi představuje *orientace v systému práva* a v jeho funkčních vazbách. Ve výuce na právnické fakultě MU je tento problém řešen od roku 1990 postupnou reorganizací programu studia, zejména odlišením a soustředěním teoreticko-historického, soukromoprávního a veřejnoprávního studia do tří navazujících studijních bloků. V soukromém právu byl k prohloubení studia jeho vnitřních i vnějších systémových vazeb, diferencujících a současně integrujících *genera a species* v právu a umožňujících lepší orientaci v celém systému práva, zaveden od školního roku 1997/98 předmět „Úvod do soukromého práva“, poskytující výklad obecných otázek, společných disciplínám soukromého práva (tedy *genera*), včetně systematických vazeb soukromého práva. Jde o otázky do značné míry zobecňující, avšak přímo konfrontovatelné s konkrétním textem právních předpisů soukromého práva. Jde o předmět nový, který nemohl být dosud ani poměřen výsledky studentů u blokových zkoušek. Závěry I. Telce jsou tedy možným podkladem k diskusi o korekcích v zaměření tohoto obecného předmětu.

6) Občanské právo má své nepominutelné historické kořeny, které určují jeho historickou determinovanost. Kořeny občanského práva nepochybně představují instituce římského práva, současné občanské právo je však výsledkem změn, kterými římské právo prošlo ve víru historických událostí. Občanské právo však na tyto události reagovalo pouze zčásti, zčásti je nadále poplatné kořenům, v nichž dosud tkví. Respektování tohoto kontrapunktu *tradice a inovace* v občanském právu přispívá k pochopení skutečné funkce občanského práva jako historicky determinovaného systému řízení společenských vztahů, jeho skutečných možností a zejména limitů jeho působení.

7) Nelze pominout ani recentní i zcela současné *vývojové tendence pramenů*

občanského práva, které jsou charakterizovány stavem, kdy za jediné století jsme vystřídali ve zrychlujícím se tempu realizaci tří (včetně zákoníku mezinárodního obchodu z roku 1963) kodifikací občanského práva, dvou dalších připravených a z politických důvodů nerealizovaných kodifikací, rozsáhlých i závažných nepřímých novelizací zejména posledních desíti let; a kdy je v přípravě další rekodifikace občanského práva, včetně závažných systémových změn týkajících se dosavadních samostatných odvětví soukromého práva. Lze za této situace studium občanského práva vyčerpat studiem občanskoprávních předpisů ve stavu účinném k okamžiku studia (či zkoušky)? Lze za tohoto stavu, bez teoretických a historických souvislostí a tendencí, pochopit smysl a funkci občanského práva studiem aktuálního znění jeho předpisů?

* * *

Jsem přesvědčen, že i ve výuce občanského práva platí pravidlo murphologie: Snažíme-li se porozumět něčemu izolovaně, zjistíme, že je to propojeno se vším na světě. (*Muirův zákon. Bloch, A., Murphyho zákon, Svoboda, Praha, 1993, s. 182*). Zdá se, že ani v koncepci výuky občanského práva není jednoduchých řešení. I z tohoto důvodu si tento příspěvek nekladi za cíl zformulovat konečnou podobu zaměření výuky občanského práva. Jeho cíl je podstatně skromnější: upozornit (s výhradami k některým podstatným závěrům) na podnětný Telcův počín, který jsem pochopil jako impuls k diskusi, kterou – jsem přesvědčen – pojetí výuky soukromoprávních disciplín potřebuje.

SUMMARY

This article reacts polemically on contribution of Ivo Telc viewing to the conception of czech civil law didactics, published in magazine Časopis pro právní vědu a praxi in 1998, nr. 1, pages 136–142.

The author, which is Ivo Telc colleague in profession, emphasizes the necessity of permanent surveying of civil law education efectivity at faculties of law.

However, he refuses to built the cognition of law (civil law included) only on knowledge of actual version of civil law precepts. He proposes to recognise civil law not only through the mediation of dogmatic method, but also in it's historical relation (and continuity) and theoretical and systematic context, which facilitate to put law problem's solutions in terms of social relations and international context, which is important mainly due to harmonisation of czech law to the European Union law.

The autor is convicted that czech law didactics questions are going to be discussed more, as well as in other european countries.